

*“Gönül Çalabın tahtı
Çalap gönüle baktı
İki cihan bedbahtı
Kim gönül yıkar ise”*

Yunus Emre

T.C.
ORDU BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ
Kültür ve Sosyal İşler Dairesi Başkanlığı
Kültür Yayınları - 8

EDİTÖR
Dr. Mustafa ÇÖPOĞLU

YAYINA HAZIRLAYANLAR
Hikmet YILDIRIM
Servet GÜNGÖR
Abdullah ÖZKAN

REDAKTÖRLER
Pınar GÜMÜŞKAYA
Osman DEMİREL

GRAFİK TASARIM
Ahmet Metin SEZER
Muhammet Cihat DÖLEŞ

BASKI
YEŞİLLER MATBAACILIK
0 452 407 10 11 - Fatsa / ORDU

ISBN:
978-9944-5651-6-5

Türkçe İlk Baskı 2015

**Bütün yayın hakları saklıdır. Kitapta yer alan yazılar
ve görseller, telif sahibinin izni alınmadan kısmen
veya tamamen basılamaz ve çoğaltılamaz.**

Para ile satılmaz.

KENDİ DİLİNDEN YUNUS EMRE

Doç. Dr. Hakan YEKBAŞ
Cumhuriyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi
Öğretim Üyesi

Giriş

Türk edebiyatında 13. asırda iki büyük şair yetişmiştir. Mevlânâ ve Yunus Emre. Her ikisi de gerek mutasavvıf şahsiyetleri gerekse şiirleriyle sadece ülkemizde değil bütün dünyada sevilen şahsiyetlerdir. Ancak son yarım asırdır özellikle Batılı müsteşriklerin, Mevlânâ ve Yunus Emre'yi dinle ilgisiz adeta dinler üstü bir dünya vatandaşı gibi gösterme çabaları dikkat çekmektedir. Bu söylediklerimize örnek olması hasebiyle hemen herkesin dilinde pelesenk olarak tekrarladığı:

*Bâz â bâz â her ân çi hestî bâz â
Ger kâfir u gebr u but-perestî bâz â*

*În dergeh-i mâ dergeh-i nevmîdî nîst
Sad-bâr eger tevbe şikestî bâz â*

rubaisinden hareketle Mevlânâ hakkında kasıtlı olarak yapılan algı yönetiminden kısaca bahsetmek istiyoruz.

Birçok araştırmacı tarafından “*Yine gel, yine gel! Kim olursan ol, yine gel! Kâfir, mecûsî, putperest olsan da yine gel! Bu bizim dergâhımız ümitsizlik dergâhı değildir. Yüz kere tövbeni bozmuş olsan da yine gel!*” şeklinde tercüme edilen bu rubai, aslında Ebû Saîd-i Ebu'l-Hayr isimli mutasavvıf bir şaire aittir.⁽¹⁾ Genel kanaat, bu sözün Mevlânâ düşüncesine ters düşmediği fakat herkesin kendi anlayışına ve meşrebine göre onu yorumladığı şeklindedir. Öncelikle net olarak belirtiyim ki Mevlânâ bizim anladığımız şekilde Batı düşüncesinin dikte ettiği bir hümanist değildir. İnsanı asla tanrılaştırılmaz. “*Gel de olduğun gibi kal!*” şeklinde anlaşılabilir bir yorum yüzünden hiçbir dinle bağlantısı olmayan, adeta dinler üstü bir insan olarak değerlendirilmemelidir. Öte yandan Mevlânâ'yı dinler üstü, hatta dinle ilgisiz bir dünya vatandaşı gibi kabul etmek isteyenler ise onun İslamî kimliğini gölgelemek istemektedirler.

(1) Yakup Şafak, “Mevlânâ 'ya Atfedilen 'Yine Gel...' Rubâisine Dair”, *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, S: 24, 2009, s. 77-78.

Farsça "âmeden" fiili *gelmek*, "Bâz âmeden" fiili ise, *yine, yeneden gelmek, terk edip gelmek, vazgeçip gelmek* anlamlarında kullanılır. Dolayısıyla "Bâz â" *vazgeç de gel, bırak da gel, terk et de gel* anlamlarında Türkçeye çevrilmelidir. "Gel, gel ne olursan ol yine gel" anlamlarında bir kullanım, "Yeter ki gel de seni değişmeden olduğun şekilde kabul ediyorum" manasını taşımaz. Tam aksine, "Nefsinden, günahlarından vazgeç de gel ki eksikliklerini tamamlayayım" şeklinde bir manayı muhteva eder. Bu yüzden rubaiyi şöyle tercüme etmemiz daha doğru olur.

*Vazgeç de gel vazgeç de gel, her kim olursan ol vazgeç de gel
Kâfir ateşperest putperest olsan bile vazgeç de gel*

*Bizim dergâhımız ümitsizlik dergâhı değildir
Yüz kere tövbeni bozmuş olsan bile vazgeç de gel*

Hız. Mevlânâ'nın "Ne arıyorsan, neyin peşinde koşuyorsan sen osun." dediği gibi birçok kişi bu mısraları kendi mizacına, zevkine ve meyline göre yorumlamaya çalışıyor. Bizler de maalesef kolaycılığa kaçıyor, kendi okuma ve anlamamız yerine uzman olmayanların sunduğu yalan yanlış hazır bilgilerle Mevlânâ'yı tanımaya çalışıyoruz.

Hangi Yunus?

Mevlânâ için yapılan bu yanlış ve kasıtlı yorumlar az önce ifade ettiğimiz gibi maalesef Yunus Emre için de yapılmaktadır. Kaynaklarda hayatı hakkında fazla bir bilgiye rastlayamadığımız Yunus Emre, bugün daha çok destanlaşmış ve menkıbevi hayatıyla karşımıza çıkmaktadır. 13. asırda yaşayan şairin şahsiyeti hakkında söyleyebileceklerimiz maalesef sadece şiiirlerindeki muhtevadan hareketle olacaktır. Halbuki tarihî ve biyografik bilgiler kesin olsaydı şairin gerçek Yunus Emre kimliğine nasıl büründüğünü ve hakiki şahsiyetini ortaya koymak bugün için daha kolay olacaktı. Üstelik eldeki şiiirlerinin bazılarının ona aitliği de şüpheli olunca bu tespitin daha da zor olduğu bir gerçektir.

Yunus Emre, hiç şüphesiz Türk edebiyatının en ünlü şairlerinden biridir. Yaşamı ve şiiirlerindeki muhteva ile özellikle son yarım asırdır yerli ve yabancı birçok kişinin dikkatini çekmiştir. Bu vesileyle çeşitli yerlerde ve zamanlarda Yunus Emre ile ilgili birçok toplantı, konferans, söyleşi ve sempozyumlar düzenlenmiştir. Bütün bu etkinliklerde Yunus Emre'nin şiiirinden hareketle ortaya koyduğu insan modeli hep tartışılmalıdır. Söz konusu tartışmalarda onunla ilgilenen

çevrelerin farklı dünya görüşlerine sahip olması, herkesin görmek istediği ve her insanın gönlüne tercüman olan birçok farklı Yunus kimliğinin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Acaba Yunus herkesin beklentilerine uygun pluralist (çoğulcu) bir şahsiyet midir ya da son yılların moda deyimiyle hümanist bir insan mıdır?⁽²⁾

Batıcı aydınlar, Türk-İslam toplumunu laik, burjuva ve demokratik perspektiften incelemeyi bilimsellik saymaktadırlar. Solcular; meseleye sınıf çatışması teorisinden yola çıkarak bakmakta, liberallerimiz; kişileri düşünce zeminlerinin dışına çıkararak incelemekte, milliyetçilerimiz; herkesi ve her şeyi kavmi endişelerle izah etmek istemektedirler. Aslında bu kavramlarla ilgili olarak yapılabilecek en küçük ciddi bir inceleme Yunus'un kimliğini sağlıklı olarak tespit etmeye yetecektir. Bu çerçevede Yunus'u değerlendirebileceğimiz en doğru zemin ise hiç şüphesiz İslam düşüncesidir.⁽³⁾ Şunu özellikle belirtelim ki onda herkes kendine göre farklı renkler bulabilir. Ama asıl renge bakmadan bu renklerden yola çıkarak yorum yapmak tutarlı, objektif bir tutum olmayacaktır. Nasıl bir kelimenin anlamı hakkında hüküm verirken kendi bağlamı içinde onu ele almak gerekiyorsa Yunus'u da kendi inanç ve düşünce bağlamı içinde ele almak gerekmektedir.

Bütün bunların sonucunda Yunus Emre'de farklı ruhi yapılarıdaki insanların kendilerini bulmaları ve onunla özdeşleşmiş hissetmeleri, bazen farkında olmadan bazen de bilerek Yunus'u farklı kimliklere sürüklemelerine sebep olmuştur. Maalesef bugün; İslam'ın emir ve yasaklarına sınıksız bağlı dindar ve ehl-i tasavvuf olan bir Bizim Yunus yerine yaşamı ve şiirleri göz ardı edilerek farklı bir mezheptenmiş gibi tanıtılan, sevgi olsun da yanında ne olursa olsun anlayışına sahip, herkesi ve her şeyi sever, diyalog ustası bir insan portresi çizilmektedir. Batılı müsteşriklerin ifadesiyle hümanist olarak vasıflandırılmaktadır. Hatta bu hümanizmin ısrarla seküler bir hümanizm olduğu yani dinler üstü, herhangi bir dinden azade olduğu söylenmektedir. Yunus'un açık ve sarıh İslami bağlamını gösteren şiirlerine rağmen onun böyle vasıflandırılması kanaatimize göre kasıtlı bir fiildir.

(2) Kerim Yavuz, "Yunus Emre'nin Kişiliğinde İnsanın Kendini Bulması", Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, C: 1, S: 1, 2001, s. 3.

(3) Mustafa Özçelik, *Bizim Yunus*, Eskişehir Valiliği Yay., Eskişehir 2010, s. 82-83.

Burada Mevlânâ'nın meşhur fil tarifini hatırlatmak isteriz. Bu tarifteki gibi eğer Yunus'a bütüncül bir bakış tarzıyla bakmazsak onu bir ya da birkaç şiirinden hareketle yorumlarsak bütün bu farklı düşünceleri haklı çıkaracak yönler bulmak elbette mümkündür. Fakat ona bütüncül olarak baktığımızda bu iddiaların temelsiz kaldığı hemen görülecektir.

Peki, Yunus Emre'yi gerçekten tanımak için ne yapılmalıdır. Elbette bunun birçok farklı yolu vardır. Biz, Divan'ındaki bazı şiirlerinden hareketle onun kendisini nasıl anlattığını, kendisinden hangi sıfatlarla bahsettiğini ifade etmeye çalışacağız. Esasen Yunus'un şiirlerinin içine girildiğinde, onun iç dünyasının dil ile ifadelere döküldüğünü açıkça görmekteyiz.

Şiirlerine bakıldığında Yunus'un adı ile ilgili çok farklı söyleyişlerle de karşılaşılır. Bu, son derece anlaşılır bir durumdur. Zira tasavvuf literatüründe bir sufiyi ve onun hâllerini ifade edebilecek "Âşık, garip, miskîn, derviş, bî-çâre..." gibi çok sayıda kelime bulunmaktadır ve bunların her biri bir dervişin çeşitli hâllerini açıklayacak ipuçlarıdır. Dolayısıyla bütün bunları zamanla "Yunus" isminin önüne ve sonuna eklenmiş sıfatlar şeklinde görmek gerekir.

Bu isimlerden en yaygın olanı ise "Yunus Emre"dir. Hemen bütün eski kaynaklar ondan bu isimle; yani "Yunus Emre" bazen de "Yunus Emrem", "Emrem Yunus" olarak söz ederler.

Halk arasında yukarıda belirttiğimiz sıfatların dışında "Bizim Yunus", "Koca Yunus"; tarikat çevrelerinde ise "Yunus Baba", "Yunus Dede", "Yunus Can" şeklinde de bahsedildiğini bilmekteyiz. Şüphesiz ki bu sıfat çokluğu hem Yunus'un zengin kişilik yapısını hem de halkın ona bakış tarzını yansıtmaktadır. Mesela "baba" sıfatı yine terim anlamıyla "şeyh, müşid" anlamlarına gelir ki Yunus, Tapduk Emre Dergâhı'ndaki çilesinden, oluş sürecinden sonra bir "şeyh, müşid" olarak da görülmüştür.

Bir sufinin zengin iç dünyasını ve yaşadığı hâlleri anlatmak için elbette çok daha fazla kelime bulunabilir. Nitekim Yunus'un Divan'ında bu isim ve sıfatlarla birlikte onları da görmek mümkündür. Ama hangi sıfatı ele alırsak alalım bize sadece bir fotoğraf sunmaktadır. Bu yüzden o, hepsinden önce ve sonra "Bizim Yunus"tur. Çünkü bu söyleyişin içinde, saydığımız ve saymadığımız bütün isim ve sıfatları bulmak mümkündür.

Yunus Emre'nin, bir bütün olarak (yek-âhenk) kendisinden söz ettiği şiirleri azımsanmayacak sayıdadır. Söz konusu şiirlerinde bazen bir türlü kâmil insan olamadığından ve nefsinin nasihat dinlemediğinden şikâyet ederken bazen de Allah'a olan aşkını coşkun ama mütevazı bir dil ile anlatır. Yine ilahi aşkın lirik terennümlerini kendi halet-i ruhiyesi içinde veren şair, aşkında ne kadar sadık olduğunu söyler. Bütün bu metinlerde Yunus Emre'yi kendi dilinden dinlemek mümkün olmakla birlikte ne yazık ki hayatı hakkında doyurucu bir malumat edinmek imkânı bulunmamaktadır.⁽⁴⁾

Buna karşın Yunus'un *Divan*'ı bir bütün olarak ele alındığında kendisinden bahsederken bazı sıfatları özellikle kullandığı, kişiliği ve kimliğiyle ilgili bazı kavramları ön plana çıkardığı açık bir şekilde görülmektedir.

Âşık Yunus

Yunus'u bütün diğer vasıflarından azade sadece Hâk âşığı olarak nitelendirsek sanırız yanlış olmayacaktır. O ve onun gibi vahdet-i vücud inanışına sahip bütün mutasavvıflara göre âlemin yaradılış gayesi aşktır. İslam mutasavvıfları için aşk, kâinatın varoluşundaki en önemli etkidir. Buna göre Allah bilinmeyi/sevilmeyi diler ve "kün" emriyle kâinatı var eder. Mutasavvıflar bunu, "*Küntü kenzen mahfiyyen feahbebtu en u'refe fe-halaktel halka li u'ref*" hadisiyle açıklarlar. Yani Yüce Allah bilinmek istediği için mevcudatı yaratmıştır.⁽⁵⁾ Bu sözün manası gereğince Allah'ın bilinmeyi istemesi aşktır ve bu aşk özün özüdür. Kâinatta var olan her şey, aşkın eseri olduğu ve mutlak güzelliğin izlerini taşıdığı için, insanı Hakk'a ulaştıracak olan gerçek yol da yine aşktan geçer. Bu aşk, ezeldir, kadimdir; yani daha bu âlemler, yer ve gök, insanlık yaratılmadan aşk vardır; yaratılmış her şeyin yaratılması aşk yüzündendir:

Evvel yir gök yogıdı varıdı 'aşk bünyâdı
'Aşk ezelden kadımdür 'aşk getürdi ne varın (54/3)⁽⁶⁾

(4) Murat A. Karavelioğlu, "Yunus Emre'nin Coğrafyası", *X. Uluslararası Yunus Emre Sevgi Bilgi Şöleni*, Eskişehir 2011, s. 541-542.

(5) Seyyid Muhammed Nür, *Edebî ve Tasavvufî Mısırî Niyâzî Divânı Şerhi*, (hızl: Mahmut Sadettin Bilginer), Esmâ Yay., İstanbul 1982, s. 133.

(6) Tebliğimizde örnek olarak verilen beyitler, Sayın Mustafa Tatçı'nın hazırlamış olduğu "*Yunus Emre Divânı*", Akçağ Yay., Ankara 1998" künyeli çalışmadan alınmıştır.

Aslında burda bir konuya daha dikkatinizi çekmek istiyorum. Yunus Emre'nin ismindeki Emre, kelime anlamı itibarıyla "âşık"⁽⁷⁾ manasına gelmektedir. Divan'da geçen aşağıdaki beyitten Yunus'un âşıklık vasfını kendisine isim olarak seçtiği görülmektedir:

*İlk adum Yunus'ıdı adumı 'âşık dakdum
Terk itdüm ud u edeb şöyle haber bırakdum* (221/1)

Yani Yunus'un isminde bile aşk vardır. Bu yüzden aşkı, onun kişiliğinden azade düşünmek mümkün değildir. Aşağıdaki dörtlüğünde ise *Emrem Yunus* ifadesiyle yine âşıklık sıfatına vurgu yapmaktadır:

*Hey Emrem Yunus bî-çâre
Bulunmaz derdüne çâre
Var imdi gez şârdan şâra
Şöyle garîb bencileyin* (277/7)

Zaten kendisi de âşksız bir insanın ve gönlün taşu benzediğini ifade etmektedir:

*İşidün iy yârenler 'aşk bir güneşe benzer
'Aşkı olmayan gönül misâl-i taşu benzer* (66/1)

Başka bir şiirinde ise âşksız insanları, kurumuş ağaçlara benzetmektedir:

*'Âşıklarun yüzinden bellüdür benizinden
Her kim 'âşık olmadı benzer kuru ağaca* (342/5)

Aşk şarabından içen Yunus, kendi özünü kaybetmiş, sadece âşık olduğu Hakk'a kavuşma isteğiyle masıvayı terk etmiştir:

*'Aşkun şarâbın içeli kandalgum bilimezem
Şöyle yavı kılam beni isteyüben bulmazam* (189/1)

...
*'Aşkunla mest olalı derdüni her dem bulalı
Vişâl nişânın alalı cennetlere kalımazam
Benüm dürüp bünyâdumı Yunus ezelden adumı
Kesdüm kamudan dadumı 'aşkundan ayrılımazam* (189/5-6)

(7) Cem Dilçin, *Yeni Tarama Sözlüğü*, TDK Yay., Ankara 1983, s. 83.

Yunus'un Çağrısı

Hak aşkıyla gece gündüz yanan Yunus için tek hakikat ve varlık Allah'tır. Onun dışındaki hiçbir şey Yunus'un gönlüne hitap etmemektedir:

*'Aşkun aldı benden beni
Bana seni gerek seni
Ben yanaram düni günü
Bana seni gerek seni*

*Ne varlığa sevinürem
Ne yokluğa yiriniürem
'Aşkunla avınuram
Bana seni gerek seni* (381/1, 2)

Yunus, bazı şiirlerinde ise "âşık" sıfatını açık bir şekilde kullanmaktadır.

*'Âşık Yunus sen cânunı Hak yolına eyle fidâ
Bu şeyhile buldum Hak'ı ben gayrı nesne bilmezem* (192/8)

...

*'Âşık Yunus bugün gurbetde kaldı
Ki 'aşkı söyledür dildâre karşı* (289/1)

...

*'Âşık Yunus sözlerin muhâl diyü söylemez
Ma'ni yüzün gösterür bu şâ'irler kocası* (351/14)

Dindar Yunus

Yunus Emre'nin şiirindeki bazı ifadeler, müsteşrikler veya Batıcı aydınlar tarafından bilerek veya bilmeyerek onun asıl kişiliğinden uzak bir şekilde yorumlanmış, Yunus'un hak etmediği vasıflarla tanınmasına sebep olmuştur. Yillardır Yunus'un insana bakışından bahsedilirken sevgi olsun da yanında ne olursa olsun anlayışına sahip, herkesi ve her şeyi sever, diyalog ustası bir insan portresi çizilmektedir. Batılı müsteşriklerin birçoğu "Yaradılanı hoş gör / Yaradandan ötürü" mısralarından hareketle onu hümanist olarak vasıflandırırılar. Hatta ısrarla bu hümanizmin dinler üstü, dinden uzak bir muhtevaya sahip olduklarını söylerler.

Kanaatimize göre bu ve benzeri değerlendirmeler, onun şiirini bağlamından uzaklaştırarak yapılan kötü niyetli yorumlardır. Şunu özellikle belirtmeliyiz ki Yunus'un sevgisi hoşgörüyü dayanır, evrenselidir ve bütün insanlığı kucaklar. Hâlbuki Batı hümanizmi, subjektif ve bencildir. Kendi gibi düşüneni savunur ve evrensel değildir.⁽⁸⁾ Sevgi ve sayıdan yoksun, menfaat üzerine kurulu bencil bir felsefeye sahiptir.

Yunus'un felsefesinde ise her şeyden önce yaratıcıya kul olmak ve Hakk'ın emirlerine uymak Müslüman olmanın en önemli şartıdır:

*Dimesün kim müselmânâm Çalap emrine fermânâm
Dutmazısa Hak sözini fâyide yok dinden ana* (11/4)

Yunus Emre, kendisi hakkında yapılan yanlış yorumları yani bugünün Molla Kasımlarını önceden tahmin etmiş ki aşağıdaki mısraları söylemiştir. Kendisini tanımayanların dini terkettiğini söylediklerini halbuki din olmadan cansız gönülsüz kalacağını ifade etmektedir:

*Tuymayanlar hâlümü dinin kodu dir bana
Ney ile din beslesin cansuz gönülsüz kalan* (264/2)

Yine aşağıdaki beyitleri de sanki bugünü görmüş gibi söylemiştir. Namaz kılmadığını söyleyenlere açık bir şekilde beş vakit namazını kıldığını söyleyerek karşı çıkmaktadır:

*Bana namâz kılmaz diyen ben kıluram namâzumı
Kılurısam kılmazısam ol Hak bilür niyâzumı*

*Hakdan artuk kimse bilmez kâfir müselmân kim durur
Ben kıluram namâzumı Hak geçürürse nâzumı* (349/1-2)

Yunus Divanı'nda yer alan aşağıdaki şiir, beş vakit namazın faziletini edebî bir üslupla anlatmaktadır:

*Müselmânâm diyen kişi şartı nedir bilse gerek
Tanrı'nun buyruğın tutup biş vakt namâz kılsa gerek*

(8) Talip Karakaya, "Çağımızın Sorunları Karşısında Yunus Emre'nin Felsefesinin Evrensel Boyutu ve Hümanizmi", X. Uluslararası Yunus Emre Sevgi Bilgi Şöleni, Eskişehir 2011, s. 533-534.

Tanla turup başun kaldur ellerüni suya daldur
Hem şeytânun boynını ur hem nefis dahı ölse gerek

Kılurısan tan namâzın Hak'la ola hem niyâzın
Âhiretde 'izz ü nâzun varup anda bulsa gerek

Öyle namâzın kılâsın her ne dilersen bulâsın
Tamu'dan âzâd olâsın kullar âzâd olsa gerek

Ol ikindiye kılânlar arı dirlik dirilenler
Olardur Hakkâ irenler her dem anlar irse gerek

Ahşam durur üç farîza tagca günâhun arıda
Eyü 'amellerün sinde şem ü çerâg olsa gerek

Yatsu namâzına ol hâzır hâzırları sever Kâdir
İmânun eksügin bitür imân piş-rev olsa gerek

Her kim bu sözden almadı biş vakt namâzı kılmadı
Bilün müsülmân olmadı ol Tamu'ya girse gerek

Bildünise cemâ'ati hâzır olanlar Cennet'i
Ger kâhillik kılurısan münâfıkdan olsa gerek

Görmez misin Mustafâ'yı niçe bekledi vefâyı
Ümmetiçün ol safâyı ümmet ana irse gerek

Beklerisen dîn gayretin virmegil nefse murâdın
Yunus Nebî salâvâtın 'aşkıla degürse gerek (136/1-11)

Yunus Emre, tarikata girmeden önce şeriati bilmek gerektiğini, "emrî bil ma'rûf nehî ani'l-münker" fehvasınca Kur'ân'a icabet etmenin şart olduğunu açık bir şekilde söylemektedir:

Evvel kapu şerîât emr ü nehî bildürür
Yuya günâhlarını her bir Kur'ân hecesi (351/3)

İkincisi tarikat kulluga bil bağlaya
Yolu togrı varanı yarlıgaya hocası (351/4)

Aynı şekilde şair, muhabbet ve aşkın husule gelmesi için dini yaşamak gerektiğini de söylemektedir:

*Kimsene dînine hilâf dimezüz
Din tamâm olıcak togar mahabbet* (20/7)

Kur'an Aşığı Yunus

Her şeyden önce şunu açıkça belirtmeliyiz ki Yunus Emre'nin bildiği ve söylediği hakikatların kaynağı Kur'an ve sünnettir. Onun tasavvuf anlayışı, kendinden önce yaşayan İslam mutasavvıflarının fikir sisteminde olduğu gibi, Kur'an-ı Kerim ve sünnete dayanır.⁽⁹⁾

Zengin bir Kur'an kültürüne sahip olan Yunus, hemen her şiirinde doğrudan veya dolaylı olarak Kur'an ayetlerine atıfta bulunmuştur.⁽¹⁰⁾ Yazdığı bütün şiirlerinin manasını Kuran'dan aldığını ve Hz. Peygamber'in sünnetinden ayrılmadığını kendisi *Divan'*ında şöyle ifade etmektedir:

*Yunus'un sözi şi'irden ammâ aslı(dur) kitâbdan
Hadisile dinene key (bilgil) sâdik olmak gerek* (137/9)

Yunus'a göre insanın kendi öz benliğini bilmesi ve tanınması için muhakkak Kur'an'a başvurması gerekmektedir.

*İy kendözini bilmeyen söz ma'nîsin anlamayan
Hak varlığın isterisen uş 'ilm ile Kur'ândadur* (65/5)

Bu beyitte Enbiya suresi 10. ayetinde geçen "Andolsun ki; içinde, sizi zikreden (sizden bahseden) bir kitap indirdik. Hâlâ akıl etmez misiniz?" ifadenin bir anlamda mealidir. Gerçekten de Kur'an, bizi bize anlatmakta, yaratılış gayesini insanoğluna hatırlatmaktadır.

Kur'an'ın müminlere bir rehber olarak gönderildiği hepimizin malûmudur. Bu rehberliğe inanan insan için tek mürşit Kur'an' dır.

(9) M. Fuad Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Akçağ Yay, Ankara 2003, s. 281.

(10) Yunus Emre'nin Kur'an kültürü hakkında bk.: A. Necla Pekolcay, "Yunus Emre'nin Te'sir Alanları", *Diyanet Dergisi Yunus Emre Özel Sayısı*, C: 27, S: 1, 1991, s. 69-76; Ömer Müftüoğlu, "Yunus Emre'nin İnsanla İlgili Dizelerine Yansıyan Kur'an Kültürü", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 36, Erzurum 2011, s. 201-216.

Yunus'un Çağırısı

*Kâf Tagı zerrem degül ay u güneş bana kul
Aslum Hak'dur şek degül mürşiddür Kur'an bana* (12/2)

*Pişrev bize Kur'an durur vatan bize Cennet durur
Ol Tamu'yi Hak yandurur ol gül-i gül-zârdur bize* (333/1)

Allah kelamı olan Kur'an'ın Müslümanlar için en önemli rehber olduğunu söyleyen Yunus, tek bilgi kaynağının bu yüce kitap olduğunu, başka kitaplara itibar edilmemesi gerektiğini de açıkça ifade etmektedir:

*Çün Kur'an gökden indi anı Allâh buyurdu
Andan haber virsene hâ kitâbdan ötersin* (248/3)

Kur'an okumanın günahlara kefarete olacağı, hele hele bunun seher vaktinde yapılması durumunda sevabının daha da artacağı muhakkaktır:

*Okına Kur'an u Yâ-sîn
Kulak urup dinleyesin
Tagca günâhun yuyasın
Tanla seher vaktinde tur* (88/6)

Bir başka beytinde ise Yunus, Kur'an ilmine vakıf olduğunu söylemektedir. Şair, Kur'an'ın feyziyle o kadar dolup taşmıştır ki kendinden geçmiştir.

*Gâyıb için kim bilir meger Kur'an 'ilminden
Yunus içdi esridi ol gevher denizinden* (249/5)

Yukarıdaki beyitlerde Yunus Emre'nin Kur'an'a olan düşkünlüğü ve Kur'an ile hem-hâl olmasını açıklamaya çalıştık. Yunus, daha önce ifade ettiğimiz gibi Kur'an'ı şiirlerinde temel bir kaynak olarak kullanmıştır. Örnek teşkil etmesi bakımından telmihte bulunduğu bazı ayetlerle ilgili beyitlerden sadece ikisinden bahsetmek istiyoruz.

Yunus, Kur'an'da birçok ayette tekrarlanan "ve'ttâku" yani "Allah'a karşı gelmekten sakının"⁽¹¹⁾ emrini ve "tezarra'û" "Yalvarıp

(11) Tebliğimizdeki ayet mealleri "Kur'an-ı Kerim Meâli, DİB Yay., Ankara

yakarıp tövbe etselerdi ya..." (En'âm 6/43) uyarısını birlikte kullanarak günahlara tevbe edilmesi gerektiğini söyler:

*Kur'an eydür ki ve'ttakû gine eydür ki tezarra'û
Kâhil olup oturmağul tiz tevbeye gelmek gerek*

Zâriyât suresi 56. ayetinde Cenâb-ı Hak "Ben cinleri ve insanları, ancak bana kulluk etsinler diye yarattım." şeklinde buyurmaktadır. Aynı şekilde Fussilet suresi 33. ayetinde "Allah'a çağırın, salih amel işleyen ve 'Kuşkusuz ben müslümanlardanım' diyenden daha güzel sözlü kimdir?" şeklinde övülen insan, Yunus'un mısralarında aynı şekilde tarifini bulmaktadır:

*Âşık kişi miskîn olur yol içinde teslim olur
Kim n'iderse boyun bura çâre yok gönül yıkmağa* (1/8)

Ümmi Yunus

Yunus Emre, yaşamı ve şiirleriyle bir halk bilgesi ve arif vasfını fazlasıyla hak etmektedir. Ancak bazı kaynaklarda onun ümmi olup olmadığı da tartışlagelmiştir. Yunus Emre'nin ümmiliği konusu özellikle edebiyat tarihçileri arasında ihtilaf konusu olmuştur. 16. yüzyılın ünlü tezkire müellifi Âşık Çelebi, Yunus ümmi olduğunu söylemektedir.⁽¹²⁾ Buna karşın *Şakâyiku'n-Nu'mâniye*'de Yunus'un zahirde okuma yazması olmadığı ama ilm-i tevhid ve ma'rifetde makam sahibi olduğu ifade edilmektedir.⁽¹³⁾ Ünlü edebiyat tarihçimiz Fuat Köprülü ise *Divan*'ının başında bulunan *Risâletü'n-Nushiyye*'den hareketle böyle bir mesnevinin ümmi bir kişi tarafından yazılamayacağını söyleyerek onun ümmi sayılmasının mümkün olmadığını belirtmektedir. Ancak bunun Yunus'un medrese tahsili aldığı anlamına da gelebileceğini de ifade etmektedir.⁽¹⁴⁾

Yunus Emre ile ilgili araştırmalarıyla tanınan Abdülbaki Gölpınarlı ise ümmilik iddialarına karşı çıkmaktadır. Gölpınarlı, Yunus'un şiirlerinde kendisinin okuma yazma bilmediğini söylediği

2009" künyeli çalışmadan alınmıştır.

(12) Filiz Kılıç, *Âşık Çelebi Meşâ'irü's-Şuarâ*, C: 2, İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Yay, İstanbul 2010, s. 689.

(13) Abdülkadir Özcan, *Mehmed Mecdi Efendi Şakaik-i Nu'maniye ve Zeyilleri*, C: 1, Çağrı Yay., İstanbul 1989, s. 78.

(14) M. Fuad Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, s. 258.

beyitleri örnek verdikten sonra söz konusu beyitlere tezat teşkil edecek şekilde onun tahsili bulunduğunu; tefsir, hadis, fıkıh ilimlerine vakıf olduğunu hatta dört kitabın manasını, mealini tahsil ettiğini bildirdiği beyitleri ortaya koyar. Hatta Yunus'un Sâdi ve Mevlânâ'dan tercüme yapacak kadar Farsça bildiğini de örnekleriyle ortaya koyar. Şiirlerinde sık sık Kur'ân ayetlerine ve hadislere telmih yapmasından hareketle onun dinî tahsilini tamamladığını ifade ederek büyük ihtimalle Konya'da ilim tahsil ettiğini de özellikle belirtir.⁽¹⁵⁾

Yunus, bir beytinde dört kitabı okuduğunu ve manasını tahsil ettiğini açıkça ifade etmektedir:

*Dört kitâbun ma'nîsin okıdum tahsil kıldım
Aşka gelecek gördüm bir ulu heceyimiş* (124/9)

Ayrıca Divân'ında geçen bazı beyitler onun Mevlânâ'nın sohbet meclislerine katıldığını ve bunlardan istifade ettiğini de göstermektedir:

*Mevlânâ Hudâvendgâr bize nazar kılalı
Anun görklü nazarı gönlümüz aynâsıdır* (64/4)

*Mevlânâ sohbetinde sâzıla işret oldı
Ârif mâ'nîye taldı çün biledür ferîşde* (301/7)

Aşağıdaki beyitten anlaşıldığı kadarıyla Yunus, kendisine ümmî diyenlere de karşı çıkmıştır:

*Ol dost bana ümmî dimiş hem adımı Yunus komuş
Dilüm şeker gevdem kamış bu söyleyen nemdür benüm* (170/6)

Yunus Emre'nin anlayışına göre ümmilik, okuma-yazma bilmemek değil, okuma-yazma bildiği hâlde kendini ve Hakk'ı bilmemektir. Yunus'a göre asıl ümmiler bunlardır:

*'İlim 'ilim bilmekdür 'ilim kendin bilmekdür
Sen kendiüni bilmezsin yâ niçe okumakdur
Okumakdan ma'nî ne kişi Hakk'ı bilmekdür
Çün okudun bilmezsin hâ bir kurı emekdür*

(15) Abdülbaki Gölpınarlı, *Yunus Emre ve Tasavvuf*, İnkılap Kitabevi, İstanbul 1992, s. 90-91.

*Okıdum bildüm dime çok tâ'at kıldum dime
Eri Hak bilmezisen 'abes yire yilmekdür* (91/1,2,3)

*'İlm okımak bilmeklik kendözini bilmekdür
Pes kendözün bilmezsen bir hayvândan betersin* (248/5)

Kaldı ki Yunus, söylediği sözlerin kaynağının okuma-yazmaktan değil doğrudan ilahi kaynaklı olduğunu da söylemektedir:

*Söz karadan akdan degül yazup okımakdan degül
Bu yürüyen halkdan degül Hâlik âvâzından gelür* (42/3)

*Kamuya söz söyledür 'ibret için
Yunus'ı da söyledür ol Sübhân'ı* (379/9)

Miskin Yunus

Miskin, ilk planda olumsuz bir anlam dünyasına sahiptir. Sözlük anlamı itibarıyla “uyuşuk, tembel, hareketsiz, fakir, zavallı” gibi anlamlarına gelen bu kelime, tasavvufi literatürde; “Varlık duygusundan sıyrılan, varlığı yokluğa çeviren, kendisinde hiçbir varlık görmeyen kişi” demektir.

Yunus Emre'nin hâlini en iyi ifade eden sıfatlardan biri de miskinliktir. Yunus, bu sıfatı *Divan*'ında sıkça kullanır. Bir tasavvuf terimi olan miskin kelimesi “mahviyet sahibi” bir dervişliği ifade eder ki Yunus için son derece uygun bir sıfattır. Kelimenin “zavallı, çaresiz, hor ve hakir görülen kimse” şeklindeki anlamları da asla olumsuzluk içermez. Aksine bu kelime Tirmizi'nin naklettiği “Allah'ım, beni miskin olarak yaşat, miskin olarak öldür ve miskinler zümresine haşret...” hadisine göre arzu edilen bir sıfatı ifade eder. Kelimeye sonradan yüklenen “Tembel elinden iş gelmez kimse...” şeklindeki manaları bizi yanıltmamalıdır. Çünkü sufilikte miskinlik, arzu edilen bir hâldir ve dervişliğin şanıdır, Yunus'un ifadesiyle miskinlik derviş olan kişinin asıl sermayesidir:

*Derviş olan kişilerün miskinlikdür sermâyesi
Miskinlikden özge bize mâl u mülk ü şâr gerekmez* (111/5)

*Dervişlige kadem uran her ma'nide sultân olur
Derviş niçe miskin ise anun gönli mekân olur* (97/1)

*Miskîn olugör bâri benlikden ırak yüri
Gönlinde benlik olan dervîşlikden ırakdur* (84/4)

Başka bir beyitte ise miskin olanların bütün insanlara dost olduğunu, kimseye kin tutmadıklarından bahseder ki bu tam da Yunus'un felsefesine uygun bir anlayıştır:

*Adumuz miskîndür bizüm düşmânumuz kimdür bizüm
Biz kimseye kin tutmazuz kamu 'âlem yârdur bize* (333/2)

Aşağıdaki beyitlerde Yunus, miskin sıfatını "biçâre, garip, zavallı, acz içinde olan" anlamlarında kullanmıştır:

*Yunus sen 'âşıkısan adunı miskîn kogıl
Cümlesinden ihtiyâr miskinlikde buldum ben* (280/9)

*Miskîn olur 'âşık kişi durmaz akar gözi yaşı
Mâlı mülki cân u başı 'aşka tarâşdur 'âşıkun* (146/4)

*'Âşık kişi miskîn olur yol içinde teslim olur
Kim n'iderse boyun bura çâre yok gönül yıkmağa* (1/8)

*İy miskîn Yunus neylesün derdini kime söylesün
Bir dem tecrube eylesün bu dünyânun hâllerine* (345/9)

*Gel imdi miskîn Yunus varun Hakka harc eyle
Gördün elinde kalmaz bu dünyânun varlığı* (361/5)

*'Aşk çengine düşenün melâmet olur işi
Anun için bed-nâmdur miskîn Yunus'un adı* (371/9)

*Miskîn Yunusun dünyede güldüğünü işitmeyin
Agladugum isteyene gözüüm bmar olsun ana* (13/7)

Yunus Divanı'nda bir kez de "miskîn" sıfatı, "fenâfillah"ı en coşkulu bir şekilde tecrübe etmiş mutasavvıflardan olan Hallâc-ı Mansûr'un sıfatı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu coşkunluk hâli, "sırrı" ifşaya, sırrı ifşa ise Hallâc'ın katline sebep olmuştur. Beyitteki vurgu da bu yöndedir. "Âşık/miskîn" için ilk zorluk sırra ulaşmak, ikinci zorluk ise sırrı ifşa etmemektir. Bu, "gerçek âşık" olabilmenin bir gereğidir.⁽¹⁶⁾

(16) Ayşegül Akdemir, "Miskinlik Dairesinde Devreden Bir Derviş: Yunus

*Eger gerçek 'âşıkısan key bekleğil sır sözünü
Bir sözden oda atdılar miskîn Hallâc-ı Mansûr'ı* (408/5)

Derviş Yunus

Farsça bir kelime olan derviş, “*Fakir, dilenci, dünyadan yüz çeviren, kendini Allah'a veren kişi*” anlamlarında kullanılmaktadır. Tasavvuftaki manasıyla, bir şeyhin bey'ati ve terbiyesi altında bulunan kişi demektir. Derviş, Allah'a vuslat yolunda büyük cihada girmiştir ve her an o cihadın mücahidi olarak sabır etmek zorundadır. Bu sabır sayesinde, derviş hedefine ulaşır, muradına erer. Hz. Peygamber (s.a.v.) için de kullanılan şu tabir “*dervîş-i sultan-ı dil*”, padişah gönüllü fakir anlamına gelir. Alçak gönüllü, arif, kanaatkâr kimselere de derviş-meşrep denir. “*Padişah nefsinin, hırslarının kulu iken dervîş nefis ve hırslarının sultanıdır.*” Bu yüzden, sultan, nefisine uyarak maddeye doymazken nefisini yenen maddenin esaretinden kurtulan kişiler, aza kanaat ederler, onlara az da olsa yeter.⁽¹⁷⁾

Yunus, hakiki anlamda bir dervîştir. Onun en önemli sıfatlarından biridir. Çünkü Dervîş Yunus olmadan ne Âşık Yunus ne de Miskîn Yunus'u tanımak mümkün değildir. Birçok şiirinde dervîşlikten bahsetmesi de bu yüzden. Onun şiirlerindeki ideal, olgun, kâmil insan tipi dervîştir.

O, dervîşliğin birtakım şekil ve âdetlerden ibaret olmadığını, dervîş olabilmek için çaba harcanması gerektiğini söylemektedir.

*Dervîşlik didükleri hırkayla tâc degül
Gönlin dervîş eyleyen hırkaya muhtâc degül* (162/1)

Divan'da Yunus'un sadece dervîşlikten bahsettiği yek-âhenk gazeller bulunmaktadır. Bu şiirlerinde dervîşlerin taşınması gereken hasletlerden bahseder. Buna göre dervîş olanlar özü temiz olmalıdır, yola girdikten sonra dönmemelidir. Benlik davası gütmemeli, takva sahibi olmalıdır. Dervîşin her dem gözü yaşlıdır. Çünkü onlar, Hak yolunda çile çekmektedir. Dervîşler tevazu sahibidir, yetmiş iki millete aynı gözle bakarlar. Onlar cehennemden korktukları ve cennetten huri umdukları için değil maksatları Hakk'ın cemalini görmek olduğu için

Emre", *Turkish Studies*, Volume 7/3, Summer 2012, s. 109.

(17) Ethem Cebecioglu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, s. 159-160.

Yunus'un Çağrısı

bu yola girmişlerdir. En önemlisi ise derviş olanlar davasında sâbit-kadem olması gereklidir:

*Dervîş olan kişînün dîrlîgi arı gerek
Yol içinde hem anun nâmûsı arı gerek*

*Geç benlik da'vâsından söyle sözün hâsından
Ol Allah korkusundan benzi anun sarı gerek*

*Gitmeye bağı başı dinmeye gözi yaşı
Her dem dervîşün işi âhula zârı gerek*

*Kimseye hor bakmagıl hergiz gönül yıkmagıl
Yitmiş iki milletde dervîşlik yarı gerek*

*Korkmaya Tamu'sından ummaya Hûrîsinden
Dâim anun maksûdı Hakk'un didârı gerek*

*Toprak eyle yüzünü miskînlere iy Yunus
Cümlesinden ziyâde erün ikrârı gerek* (142/1-6)

Eski bir söz vardır halk arasında: "Deve hacı olmaz Mekke'ye gitmekle, eşek dervîş olmaz tekkeye su taşımakla." Yani dervîş olmak öyle kolay değildir. Bu makama ulaşmış olan Yunus, başka bir şiirinde ise dervîşliğı şöyle tanımlamaktadır:

*Dervîşlik makâmı hâl içinde hâl
Ferâgatlik makâmı dervîş olana muhâl*

*Dervîş ayrılmaz evvelki demden
Hiç fûrkat olmadı nasîbdür visâl*

*Dervîş fitne kabın bunda uşatdı
Hareket itdi bunda olmadı battâl*

*Dervîşlik dîrlîgi Sırât üzredür
Hisâbı itdiler zerre-i miskâl*

*Dervîş Ene'l-Hak derse n'ola 'aceb mi
Hep varlık Hakk'undur 'alâ külli hâl*

Derviş ırma gözüñ evvelki demden
Yunus görüp durur hem âhir hem evvel (156/1-6)

Yunus, dervişlerin dünyaya meyletmemesini, aksi davrananların derviş olamayacağını da söyler. Öyle ki ona göre derviş olmayanların şeyhi de şeytandır:

Dünyâ seven derviş degül dervîşligi olmaz kabûl
Dervîşlikden kaçanlarun hemân şeyhi şeytân olur (97/4)

Bu yüzden Hakk'a ulaşmak isteyenler dervişlik yoluna girmeli, kendisinin yaptığı gibi bir Hak dostuna mürit olmalıdır:

Hakk'ı bulmak isteyenler eylesün nefsin dervîş
Çalap bize müşşid virmiş dervîş olubilsem dervîş (123/1)

Elbette Yunus'un dervîşliğı ile ilgili söylenecek pek çok söz vardır. Bu şiirlerinde dervîşliğinden bahsederken "günahlı", "bî-çâre", "ümmî", "za'îf", "bed-nâm", "mecnûn" gibi sıfatların da kullanıldığını görmekteyiz. Bunlar da yine bir dervîşin muhtelif hâllerini ifade eden söyleyişler olarak görülmelidir. Sayın Mustafa Tatcı'nın hazırlamış olduğu Yunus Emre Divanı'nda yer alan 97, 123, 225 ve 239. şiirler dervîşlikten bahseden yek-âhenk gazelleridir.

Sonuç

Bütün bu şiirlerinde Yunus'un tek bir amacı vardır diyebiliriz. Kur'an ve hadislerde anlatılan insan-ı kâmilin özelliklerini saymak. Onun amacı da insan-ı kâmil olmaktır. Şiirinde bütün insanlara tavsiyesi de nasihati de budur.

Yunus Emre'nin kendi şahsında tasavvur ettiği; "geçici sevgiden gerçek sevgiye, zahitlikten aşka, ilimden irfana, sözden öze, bilmeden olmaya, mücahededen müşahedeye, benlikten insanlığa, ayrılıktan vuslata, şeriattan hakikate, zahirden batına, kulluktan sultanlığa ererek bütün üstün nitelikleri kendinde toplayan ideal insan", fitratındaki mükemmeliyeti sergilediğinden kelimenin tam anlamıyla "eşref-i mahlûkat" olan kamil bir insandır.⁽¹⁸⁾

(18) Abdalbaki Gölpınarlı, *Yunus Emre*, Varlık Yayınları, İstanbul 1971, s. 16.

Bu kamil insan modelinin kaynağı da Kur'an ve hadislerdir. Kur'an, insanın en mükemmel bir biçimde yaratıldığını ve Allah'ın halifesi olduğunu söylemektedir. İnsan, bu potansiyeliyle meleklerin kendisine secde ettiği, Allah'ın buyruklarının muhatabı olan bir varlıktır.

Bu yüzden Yunus Emre'yi Kur'an ve hadislerde belirtilen insan modelinden ayrı düşünmemek gereklidir. Bize ait olmayan kavram ve sıfatlarla Yunus'u tanımlamak en başta ona ve onun savunduğu Kur'an ve hadislere dayalı Hak davasına en büyük haksızlık olacaktır.